SVENSKT NÄRINGSLIV

Näringslivets lönsamhet

UTVECKLINGEN UNDER INFLATIONSKRISEN

OKTOBER 2024

Författare: Pontus Liljefors

Innehåll

Inledning och sammanfattning 2
Inte lämpligt att enbart fokusera på vinstandelen 3
Företagsekonomiska uppgifter visar på svagare lönsamhet 5
Lönsamhetsomdömet har varit negativt åtta kvartal i rad 7
Samlad bedömning av lönsamheten i näringslivet 8

Inledning och sammanfattning

Under de senaste årens inflationskris har det vid upprepade tillfällen hävdats att företagen kunnat göra stora vinster genom att vältra över sina ökade kostnader på konsumenterna. Det har även påståtts att näringslivet inte bara lyckats upprätthålla sin lönsamhet, utan i många fall även förbättrat den, på bekostnad av hushållen.

Påståendena baseras ofta på att näringslivets så kallade vinstandel sedan en tid tillbaka har legat över det historiska genomsnittet. Eftersom vinstandelen är ett trubbigt mått på lönsamhet är det dock viktigt att ta hänsyn till flera indikatorer för att få en rättvisande bild av lönsamhetsutvecklingen. I denna rapport kompletteras därför analysen med företagsekonomisk statistik och enkätdata.

Den övergripande bilden är att näringslivets lönsamhet steg i samband med återhämtningen från pandemin, men att den därefter försämrades påtagligt. Detta som ett resultat av ökade insatsvarukostnader, stigande räntor och svag inhemsk efterfrågan. Med undantag för bruttovinstandelen, pekar den senaste tillgängliga statistiken på svagare lönsamhet än normalt för näringslivet.

Inte lämpligt att enbart fokusera på vinstandelen

Vinstandelen är ett mått som erhålls från nationalräkenskaperna genom att beräkna driftsöverskottets andel av förädlingsvärdet i näringslivet. Förenklat uttryckt är driftsöverskottet den del av förädlingsvärdet som återstår efter att samtliga arbetskraftskostnader dragits av.

Förutom att ge ägarna avkastning på det egna kapitalet, ska driftsöverskottet även täcka räntekostnader för företagets lånade kapital, bolagsskatter samt kostnader för att ersätta förslitet kapital. Därmed skiljer sig driftsöverskottet från det traditionella vinstbegrepp som vanligtvis används i samband med bolagens årsredovisningar.

Att enbart fokusera på vinstandelen för att bedöma lönsamheten i näringslivet riskerar att leda till felaktiga slutsatser. En anledning är att SCB ibland genomför stora retroaktiva revideringar av statistiken, vilket kan förändra den historiska bilden av hur lönsamheten har utvecklats. Detta inträffade exempelvis när nationalräkenskaperna för första kvartalet 2024 publicerades, och vinstandelen reviderades ned med flera procentenheter (se diagram 1).[1]

Diagram 1. Näringslivets justerade bruttovinstandel före och efter revideringen av nationalräkenskaperna

Procent

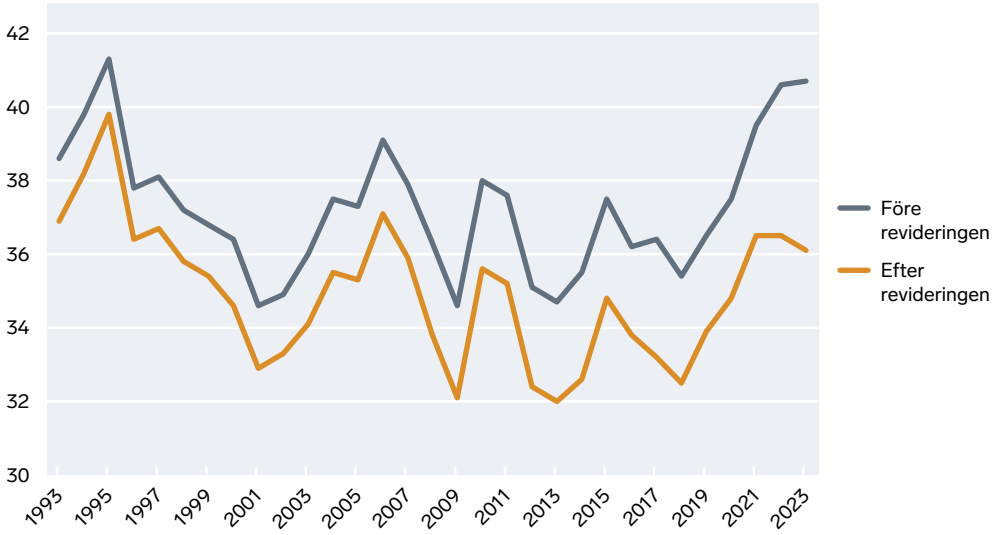

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet (Konjunkturläget mars 2024 och Konjunkturläget september 2024).

Anm.: Vinstandelarna är beräknade exklusive små- och fritidshus och har justerats för att kapitalinkomster till egenföretagare i själva verket är att betrakta som arbetsinkomster.

[1] Revideringen var en följd av en allmän översyn av nationalräkenskaperna. De justeringar som framför allt påverkade vinstandelen var att förädlingsvärdet inom näringslivet revideras ned, samtidigt som både arbetskraftskostnader och egenföretagares arbetade timmar reviderades upp. Se Konjunkturinstitutets fördjupningsruta och SCB:s allmänna översyn av nationalräkenskaperna.

Vinstandelen kan redovisas både före och efter avdrag för kapitalförslitningskostnader, det vill säga både brutto och netto. Nettovinstandelen är ett mer rättvisande lönsamhetsbegrepp, men har nackdelen att kapitalförslitningskostnaderna är svåra att beräkna. Diagram 2 illustrerar utvecklingen av båda dessa mått baserat på Konjunkturinstitutets senaste beräkningar.

Bruttovinstandelen har de senaste åren legat något över det historiska genomsnittet, medan nettovinstandelen under 2022 och 2023 har minskat ner till nivåer under det historiska genomsnittet. Därmed är det inte möjligt att utifrån enbart dessa mått fastslå huruvida näringslivets lönsamhet avviker från det normala.

Diagram 2. Näringslivets justerade brutto- och nettovinstandel

Procent

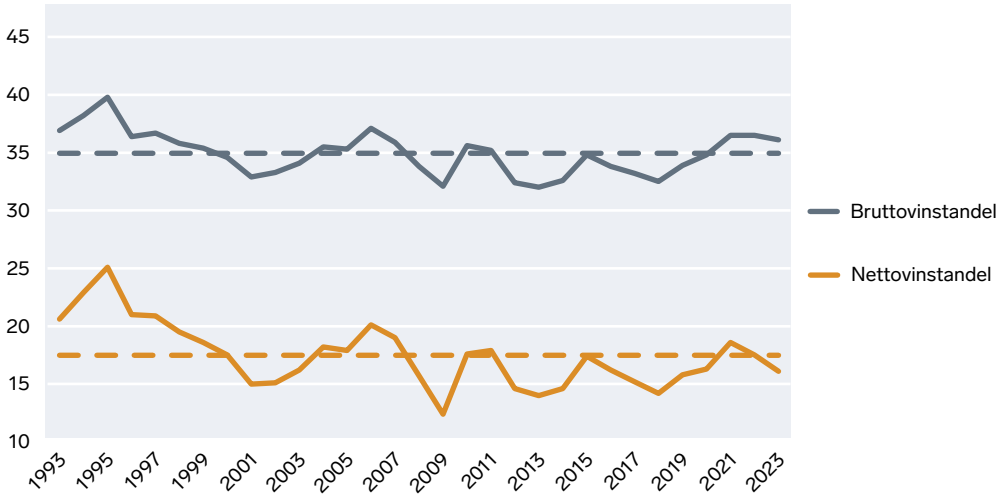

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet (Konjunkturläget september 2024).

Anm.: Streckade linjer visar historiska genomsnitt. Vinstandelarna är beräknade exklusive små- och fritidshus och har justerats för att kapitalinkomster till egenföretagare i själva verket är att betrakta som arbetsinkomster.

Företagsekonomiska uppgifter visar på svagare lönsamhet

Ett annat sätt att bedöma lönsamheten i näringslivet är att utgå från bolagens årsredovisningar. Med hjälp av resultaträkningsposterna i SCB-undersökningen Företagens ekonomi (FEK) är det möjligt att ta fram olika finansiella nyckeltal som återspeglar lönsamheten i näringslivet som helhet.[2]

Ett vanligt förekommande nyckeltal är rörelsemarginalen. Det definieras som rörelseresultatet i förhållande till nettoomsättningen, och visar hur stor andel av företagets intäkter som återstår till räntor, skatt och vinst efter att driftkostnaderna har täckts.

Eftersom de senaste årens kraftigt stigande räntor inte bara har drabbat hushållen, utan också resulterat i ökade kostnader för många företag, är det relevant att även beakta lönsamheten med hänsyn taget till finansieringskostnaderna. Nettomarginalen, som definieras som resultatet efter finansiella poster i förhållande till nettoomsättningen, är ett sådant nyckeltal. Det visar på företagens vinst per omsatt krona före skatt.

I Diagram 3 illustreras utvecklingen av näringslivets rörelsemarginal och nettomarginal från år 2000, vilket är det första året då FEK finns att tillgå. Båda måtten pekar på att näringslivets marginaler ökade under 2021. Enligt SCB kan den förbättrade lönsamheten förklaras av att företagen lyckades minska sina kostnader i pandemins initiala skede, och att intäkterna därefter ökade snabbare än kostnaderna i samband med att återhämtningen inleddes.

Under 2022, då inflationen steg kraftigt, föll rörelsemarginalen återigen tillbaka till det historiska genomsnittet. Nedgången kan bland annat tillskrivas ökade kostnader för insatsvaror och personal. Att nettomarginalen sjönk betydligt mer än rörelsemarginalen visar dessutom på att många företags lönsamhet pressades av de stigande räntorna.

[2] FEK är en årlig undersökning som genomförs av SCB, där data samlas in både från administrativa register och direkt från företag via frågeformulär. Undersökningens syfte är att belysa näringslivets struktur med avseende på faktorer som lönsamhet, tillväxt, utveckling, finansiering och produktion. Företag med finansiell verksamhet ingår inte.

Diagram 3. Näringslivets lönsamhet enligt FEK

Procent

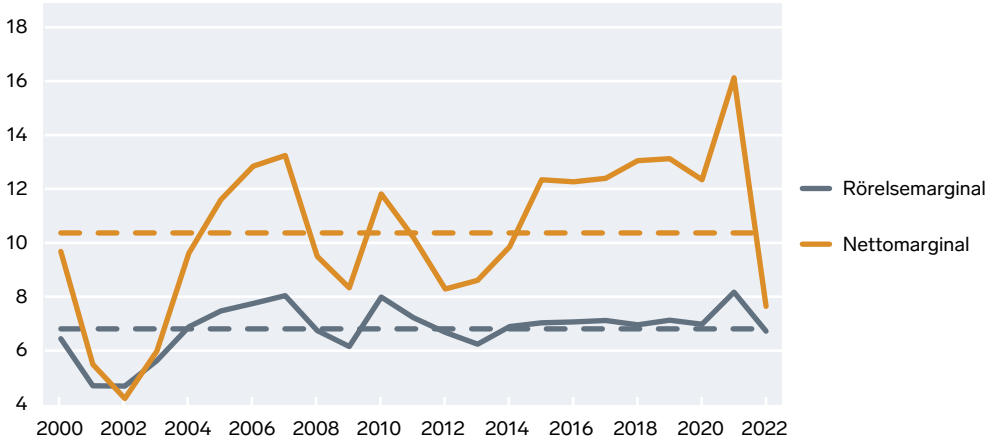

Källa: SCB (Företagens ekonomi).

Anm.: Rörelsemarginalen definieras som näringslivets rörelseresultat i förhållande till nettoomsättningen, medan nettomarginalen definieras som näringslivets resultat efter finansiella poster i förhållande till nettoomsättningen. Streckade linjer visar historiska genomsnitt.

I nuläget sträcker sig data från FEK endast till och med 2022, men sedan en tid tillbaka är det möjligt att följa näringslivets lönsamhetsutveckling med mindre eftersläpning genom SCB-undersökningen Ekonomisk statistik på kvartal (ESK). Enligt ESK minskade näringslivets rörelsemarginal 2023 jämfört med 2022 (se diagram 4).[3]

Eftersom de finansiella resultaträkningsposterna saknas i ESK är det inte möjligt att beräkna nettomarginalen. Med tanke på att räntorna fortsatte att stiga under 2023 är det dock troligt att även nettomarginalen försämrades ytterligare.

Under första halvåret 2024 ökade rörelsemarginalen något, men årsgenomsnittet ligger fortfarande under nivån för 2022. Detta indikerar att lönsamhet har förblivit sämre än normalt.

Diagram 4. Näringslivets rörelsemarginal enligt ESK

Procent

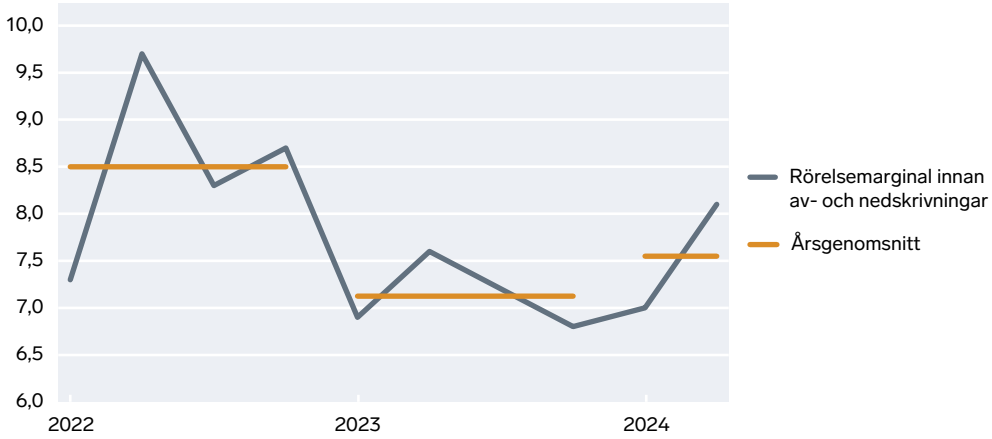

Källa: SCB (Ekonomisk statistik på kvartal).

[3] I ESK redovisas rörelsemarginalen innan av- och nedskrivningar och är därmed inte direkt jämförbar med motsvarande mått från FEK.

Lönsamhetsomdömet har varit negativt åtta kvartal i rad

I likhet med de finansiella nyckeltalen visar företagens egna bedömningar av lönsamheten enligt Konjunkturinstitutets enkätundersökningar, att näringslivets marginaler minskade under stora delar av 2022 och 2023 (se diagram 5).

Diagram 5. Näringslivets lönsamhetsomdöme

Säsongsrensade nettotal

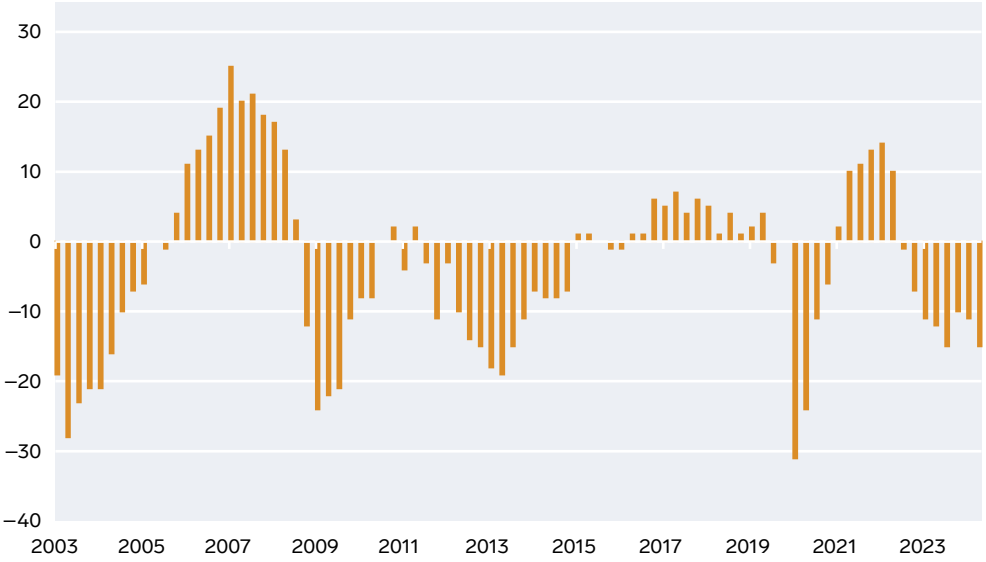

Källa: Konjunkturinstitutet.

Ett negativt nettotal innebär att fler företag upplever lönsamheten som dålig, jämfört med de som anser att den är god. Under de senaste åtta kvartalen har måttet befunnit sig på negativa nivåer. Det är i linje med resultaten från Riksbankens företagsundersökningar, som också visar att lönsamheten har försämrats den senaste tiden.[4]

[4] Bland företag som säljer till hushåll uppgick lönsamhetsmåttet till 83,9 i maj 2024, där ett värde på 100 motsvarar det historiska genomsnittet.

Samlad bedömning av lönsamheten i näringslivet

I diagram 6 visas de olika lönsamhetsmåtten tillsammans. För jämförbarhetens skull har samtliga tidsserier normaliserats, vilket innebär att värdena uttrycks som standardavvikelser från respektive medelvärde.

Diagram 6. Olika mått på lönsamhet i näringslivet

Normaliserade värden

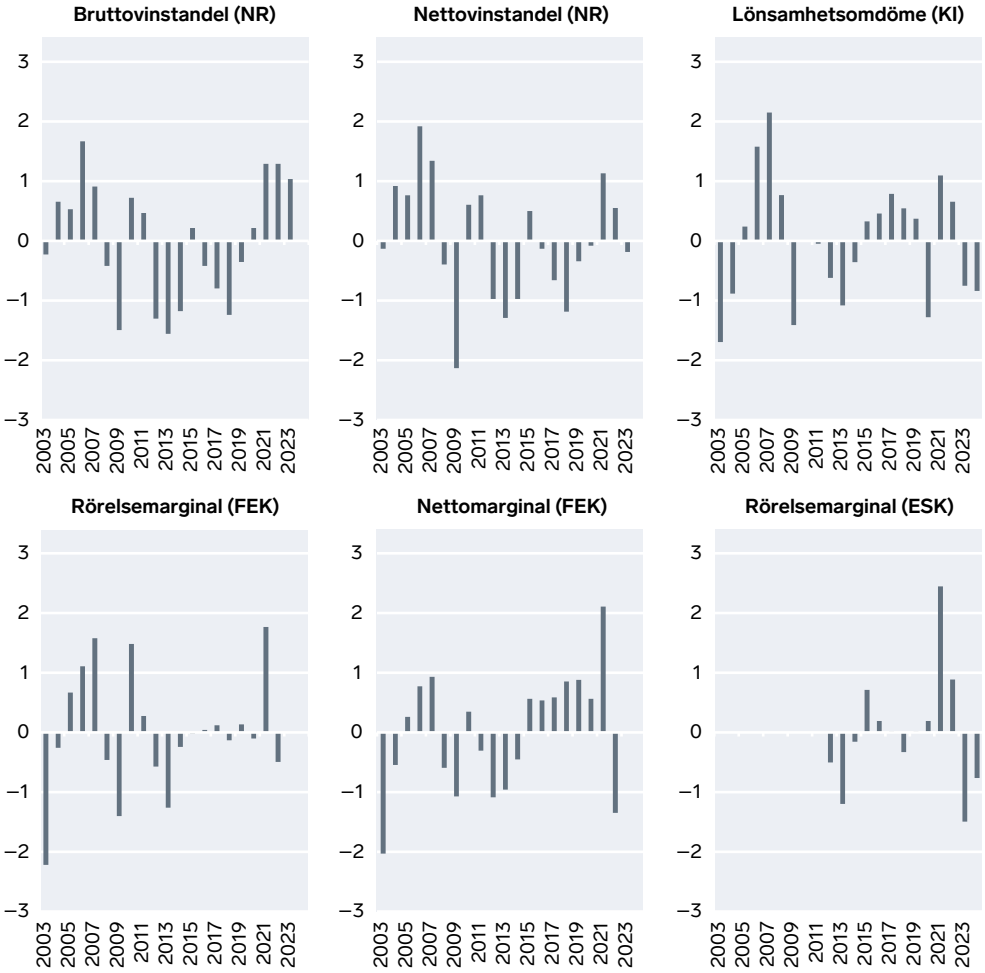

Källa: SCB, Konjunkturinstitutet och Svenskt Näringsliv.

Anm.: De kvartalsvisa observationerna för rörelsemarginalen enligt ESK (diagram 4) och lönsamhetsomdömet (diagram 5) har här aggregerats till årsdata. Samtliga tidsserier är normaliserade från och med 2003, vilket är det första året då lönsamhetsomdömet för näringslivet finns att tillgå. Undantaget är rörelsemarginalen enligt ESK som har startår 2012. Negativa värden innebär att måttet befinner sig under genomsnittet. Sista observation för rörelsemarginalen enligt ESK och lönsamhetsomdömet avser första halvåret 2024.

Den övergripande trenden pekar på att näringslivets lönsamhet steg 2021 i samband med återhämtningen från pandemin, men att den därefter försämrades påtagligt. Detta som ett resultat av ökade insatsvarukostnader, stigande räntor och svag inhemsk efterfrågan. Utvecklingen har också påverkats av den svaga kronan, som har gynnat vissa exportinriktade branscher men varit en belastning för företag med stora inköp i utländsk valuta.

Vid den senaste mätpunkten för respektive tidsserie är det endast bruttovinstandelen som ligger över sitt historiska genomsnitt. Övriga mått, inklusive nettovinstandelen, avviker negativt. Tillsammans med de förhöjda konkurs- och varseltalen, indikerar detta att många företag har haft svårt att upprätthålla sin lönsamhet i den svaga tillväxtmiljö som präglat de senaste åren.

Att lönsamhetsindikatorerna i perioder skiljer sig från varandra understryker vikten av att inte fokusera på ett enskilt mått vid bedömningen av hur lönsamheten har utvecklats. Ett bredare perspektiv på ekonomisk statistik minskar sannolikt risken för att landa i felaktiga slutsatser.

www.svensktnaringsliv.se
Storgatan 19, 114 82 Stockholm
Telefon 08-553 430 00

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma, 2024